

DOI: [10.48310/RHE.2024.4241](https://doi.org/10.48310/RHE.2024.4241)

کارکرد آزمون‌های عملکردی در ارزشیابی از درس تاریخ با تحلیل بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی متوسطه اول

ابراهیم اصابت طبری^۱، مریم جلیوند^۲

استادیار هیات علمی دانشگاه فرهنگیان

استادیار هیات علمی دانشگاه فرهنگیان

چکیده

پژوهش با هدف شناسایی نقش آزمون‌های عملکردی در فعالیت‌های پیش‌بینی شده برای دانش‌آموزان اول متوسطه در درس تاریخ و در پاسخگویی به دو سوال تحقیق به مرحله اجرا درآمد. روش تحلیل کمی بوده و حدود ۱۴۰ سوال و فعالیت مندرج در کتاب درسی سه پایه مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفتند. نتایج به دست آمده نشان داد علیرغم ادعای نویسندگان کتاب که در اهداف غایی به پیوند نزدیک محتوا با مهارت‌های زندگی اشاره نموده بودند و دبیران را از روش‌هایی متکی بر محفوظات نهی کرده بودند، بیش از نیمی از فعالیت‌ها در حوزه شناختی بوده و تنها ۴۷ درصد فعالیت‌های پیش‌بینی شده برای دانش‌آموزان عملکردی است و در پاسخ به سوال دوم که تحلیل فعالیت‌های عملکردی را موجب شد، از ۴ سطح حوزه عملکرد، ۹۵ درصد در سطح کتبی و شناسایی بوده و تنها ۵ درصد به سطح مهارتی شبیه‌سازی شده و نمونه کار اختصاص داده شده است.

کلید واژه‌ها: آزمون‌های عملکردی، تحلیل آزمون عملکردی، آزمون‌های شناختی.

^۱ رایانامه مسئول: esabat95@gmail.com

^۲ jalilvand2030@gmail.com

مقدمه

نظام آموزشی فعلی کشور، یک نظام متمرکز و برنامه درسی آن منحصر به کتاب درسی است که در کل کشور استفاده می‌شود. مشایخ (۱۳۷۵). در چنین نظامی آنچه اهمیت بسیار دارد بخش مهمی از برنامه درسی؛ یعنی محتوای کتاب درسی است به طوری که اگر کتاب درسی را از نظام آموزشی حذف کنند سردرگمی بسیاری در کل فرایند اتفاق می‌افتد. کتاب درسی کتابی است که در انواع آموزش و در همه سطوح تحصیلی استفاده می‌شود و ابزار مهم در آموزش و یادگیری است. (قورچیان، ۱۹۹۴) جایگاه کتاب درسی در بین معلمان و دانش آموزان به اندازه‌ای است که از آن به عنوان کتاب مرجع نام می‌برند. کتاب درسی عبارت است از کتابی که جنبه آموزشی دارد برای نوآموزان، دانش آموزان و دانشجویان تنظیم و از این رو مانند کتاب مرجع فرض می‌شود، مطالب آن کم و بیش جنبه مسلم داشته‌باشد و کم‌تر حالت عرضه کردن عقیده‌ها و اندیشه‌های شخصی به خود بگیرد. ادیب سلطانی (۱۳۷۴) برنامه درسی تاریخ در همه سطوح مختلف تحصیلی برای دانش‌آموزان نشان از اهمیت و جایگاه این درس در نظام آموزشی ایران است. به گونه‌ای که در اهداف تالیف درس تاریخ (پایه هفتم، ۱۳۹۸) چنین ذکر شده است: «هدف غایی این درس تربیت افرادی مؤمن، مسئول، توانمند و آگاه در زندگی فردی و اجتماعی، پای‌بند به اخلاق و ارزش‌های دینی و علاقه‌مند به ایران و هویت فرهنگی تمدنی آن است. این درس پیوند نزدیکی با مهارت‌های زندگی دارد.» بنابراین هدف از برنامه درس تاریخ تنها انتقال برخی اطلاعات تاریخی به دانش‌آموزان نیست «کتاب درسی، در عین توجه به هدف‌های شناختی، باید زمینه‌های لازم را برای پرورش و توسعه هدف‌های مهارتی و نگرشی مورد نظر را در برنامه‌ای فراهم کند که براساس آن تنظیم شده‌است یا در برنامه درسی مربوط در نظام آموزشی. یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های مولفان، ایجاد تعادل در پرورش همه جانبه هدف‌های برنامه درسی است. یکی از راه‌های دستیابی به تعادل در پرورش هدف‌های شناختی، حسی حرکتی و عاطفی به‌طور همزمان، طراحی فعالیت‌های یادگیری است که در آنها، از طریق به کارگیری مهارت‌ها، هدف‌های شناختی و نیز عاطفی محقق می‌شوند. به عبارت دیگر، لازم است که هدف‌های شناختی، حسی حرکتی و عاطفی با دیدگاهی تلفیقی مورد عنایت قرار گیرند. امانی (۱۳۷۹). کتاب درسی تاریخ مانند همه کتاب‌های درسی دیگر از لحاظ ساختاری باید از اصولی منظم پیروی کند «هر کتاب درسی سه قسمت مقدماتی، پیکره و پایانی دارد. در مقدمه برنامه‌ریزان درسی و مربیان زمینه و مقدمات لازم جهت یادگیری پیام اصلی درس در یادگیرنده فراهم می‌کنند. در محتوای کتاب درسی باید فرصت‌های یادگیری کافی و مناسب برای یادگیرنده پیش‌بینی شود و او را به فعالیت وادار کند. در کتاب درسی پس از پیکره و متن درس، بخش پایانی منظور می‌شود تا ضمن مرور و ارزشیابی یادگیری فرصت تمرین و تداوم آن را نیز فراهم سازد» (امانی ۱۳۷۹). اهمیت و نقش کتاب درسی در نظام آموزشی، ضرورت ارزشیابی این رسانه مهم را مورد توجه متخصصان

قرار داده است به گونه ای که روشهای مختلفی برای ارزشیابی کتاب‌های درسی مطرح گردیده‌است. نوربان (۱۳۹۳). همان طور که یک تولیدکننده برای عرضه محصولات جدید خود نیاز به آزمایشگاه‌های تحقیقاتی دارد تا محصولات جدید و با کیفیت ارائه کند درخصوص کتاب‌های درسی نیز این امر صدق می‌کند و درکنار تحقیقات علمی نیاز به یک سامانه ارزیابی برای بررسی دلایل پایین بودن کارایی کتاب‌های درسی برای اثرگذاری، امری لازم و ضروری است. میک (۲۰۰۰). بسیاری از صاحب‌نظران ارزشیابی را آخرین مرحله فرایند تدوین کتاب‌های درسی ذکر می‌کنند و اعتقاد دارند تکامل کتاب‌های درسی در گرو ارزشیابی نظام‌دار است یارمحمدیان (۱۳۷۹). روش تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، روش تجزیه و تحلیل عناصر کتاب درسی است (نوربان، ۱۳۹۵). آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی تاریخ است که با عنوان فعالیت ذکر شده‌است. بدیهی است تحقق اهداف تألیف کتاب درسی تاریخ در گرو تحلیل و ارزیابی ساختار و محتوای این کتاب‌ها در ابعاد مختلف است. شواهد پژوهشی از جمله، اصابت طبری (۱۳۹۶) و غیائی (۱۳۹۰) حاکی از عدم گرایش مؤلفان کتاب‌های درسی تاریخ به ابعاد عمیق حوزه شناخت از جمله تحلیل و ناکارآمدی نسبی کتاب‌ها در توسعه تفکر تحلیلی و انتقادی در دانش‌آموزان است. با توجه به اینکه در اذهان عمومی اغلب درس تاریخ به عنوان درسی نظری مطرح می‌شود و نگرش بسیاری از دانش‌آموزان بر حفظ مطالب و اطلاعات این درس استوار است، نگارندگان را بر آن داشته‌است به دنبال پاسخگویی به این سوال باشند آیا می‌توان تحقق اهداف آموزشی درس تاریخ را با آزمون‌های عملکردی در دانش‌آموزان مورد سنجش قرارداد و مهارت‌ها را به جای معلومات ارزیابی نمود؟ و همچنین در این راستا، بخش ارزشیابی تدوین شده در کتاب‌های درسی تاریخ تا چه اندازه می‌تواند به این هدف کمک نماید؟ نگارندگان با تشریح ابعاد آزمون‌های عملکردی و تطبیق آن با فعالیت‌های دانش‌آموزی مورد انتظار در کتاب درسی سعی نموده‌اند به سوالات فوق پاسخ دهند.

۱-۱. پیشینه تحقیق

در تحلیل کتاب‌های درسی تاریخ، تاکنون کم‌تر به تحلیل شیوه ارزشیابی این کتاب‌ها پرداخته شده‌است. پژوهش‌هایی که به اهداف تحقیق حاضر نزدیک‌تر هستند به شرح زیر است:

- پژوهشی توسط اصابت طبری و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان «تحلیل سؤالات دروس تاریخ پایه‌های چهارم تا ششم ابتدایی» انجام شده و پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که: ۱- ۵۵ درصد سؤالات در سطح شناختی، ۴۵ درصد سؤالات در سطح عملکردی و تنها ۵ درصد سؤالات در سطح نگرش طراحی شده‌اند. ۲- در طراحی سؤالات حوزه شناختی به تفکیک سطوح شش‌گانه، ۷۶ درصد سؤالات در سطح دانش و درک و فهم و تنها ۱۰ درصد در سطح تحلیل طرح شده‌اند که با توجه به ماهیت برنامه درسی تاریخ سهم تجزیه و تحلیل اندک است. ۳- در حوزه عملکردی و تجزیه سؤالات به سطوح ۴ گانه بیشترین سهم مربوط به سطح شناسایی که ۵۳ درصد سؤالات را شامل می‌شود که بیشتر مربوط به پایه‌های چهارم و ششم است و در پایه پنجم سطح شبیه‌سازی شده بیشتر از دیگر پایه‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته‌است.

- تحقیق ادیب‌منش و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی تاریخ مقطع متوسطه (رشته‌های علوم پایه) از منظر ترسیم هویت دینی از سال ۵۸ تا ۹۲ ه. ش.» به این نتیجه رسید که کتاب درسی تاریخ متوسطه بعد از انقلاب اسلامی در شکل‌دهی و انتقال مفاهیم دینی، مذهبی و انقلابی سهم زیادی داشته‌اند و توانسته‌اند ویژگی‌ها، بایدها و نبایدهای دینی، عقاید و هویت اسلامی - انقلابی را در لابلای مطالب خویش، به دانش‌آموزان انتقال دهند و در جهت درونی‌سازی آنها موثر عمل کنند.

- پروین غیائی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب تاریخ معاصر ایران در دوره معاصر ایران ۳۴/۶۴ در دوره متوسطه از بعد تفکر انتقادی» به این نتیجه رسیدند که در محتوای کتاب درسی تاریخ معاصر ایران ۳۴/۶۴

درصد جمله با تفکر انتقادی ارتباط داشته که از این میزان ۲۲/۱۴ درصد به بعد شناختی، ۶/۸۸ درصد به بعد عاطفی و ۵/۶۱ درصد به بعد عملکردی اختصاص دارد. نتایج یافته‌ها حاکی از آن است که درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در محتوای کتاب درسی تناسب نداشته‌است. همچنین میزان توجه به بعد شناختی حدود سه برابر میزان توجه به بعد عاطفی و بعد عملکردی بوده که این وضعیت متناسب با آموزش تفکر انتقادی نمی‌باشد.

۲. مبانی نظری تحقیق (آزمون‌های عملکردی)

یک دسته از روش‌های سنجش واقعی با اصیل سنجش عملکردی^۳ نام دارد. در سنجش عملکردی یا آزمون‌های عملکردی فرایندها و فرآورده‌های یادگیری دانش‌آموزان و دانشجویان به طور مستقیم سنجش می‌شوند. سیف (۱۳۹۴) این آزمون‌ها عمداً برای اندازه‌گیری فرایندهای پیچیده ذهنی و نیز اندازه‌گیری مهارت‌های عملی کاربرد دارند. درس تاریخ به عنوان درسی که مبانی عمیق شناختی از جمله تحلیل را در اهداف خود دارد، این آزمون‌ها خود به ۴ دسته تقسیم می‌شوند:

۱-۲. نوع کتبی: بسیاری از دانشجویان این نوع آزمون عملکردی را با آزمون کتبی اشتباه می‌گیرند. تفاوت این نوع سنجش با آزمون کتبی بر کار بست دانش و مهارت تاکید می‌شود. یکی از راه‌هایی که می‌توان این آزمون را از آزمون کتبی متمایز کرد شیوه ارائه دستور العمل است. در آزمون کتبی معمولاً «از دانش‌آموز سوال می‌شود؛ مثلاً اگر سوال شود: «شیوه نشان دادن میزان دما در دماسنج را تشریح کنید». معلم یک سوال کتبی پرسیده‌است اما اگر برای دانش‌آموز بنویسند: «دانش‌آموز عزیز با استفاده از یک دماسنج در موقعیت‌های مختلف مانند سایه در فضای باز، آفتاب در فضای باز و جای سرپوشیده‌بروید و دمای هوا را در موقعیت‌های ذکر شده ثبت نموده و با نمودار نشان دهید» یک آزمون عملکردی از نوع کتبی به عمل آمده‌است. در درس تاریخ استفاده‌های زیادی می‌توان از آزمون‌های کتبی عملکردی به عمل آورد. ترسیم نقشه، نمودار و تشکیلات حکومت‌ها در اعصار مختلف از آن جمله‌اند.

۲-۲. نوع شناسایی: در صورتی که از دانش‌آموز بخواهند با مشاهده برخی محصولات و یا داده‌ها آنها را از هم متمایز کند و اعلام نماید. یا اینکه اشکال کارکرد یک دستگاه را شناسایی کرده و اعلام نماید. اگر دانش‌آموز را به حیات وحش ببرند و وی بتواند گونه‌های مختلف یک موجود تاکسیدر می‌شده را از روی ویژگی‌هایش شناسایی کند و به معلم خود اعلام نماید از وی یک آزمون عملکردی از نوع شناسایی به عمل آمده‌است. در درس تاریخ می‌توان از دانش‌آموز خواست تا از روی شواهدی مانند نوع سیاستگذاری‌ها در اعصار و دوره‌های مختلف حاکمان و یا رفتار و سیره بزرگان به شناسایی شخصیت‌ها بپردازند. شناسایی آثار بجا مانده از جمله ابنیه‌ها، ظروف، آثار فرهنگی و غیره و پی بردن به زمان حضور و رونق آنان از جمله این فعالیت‌ها است.

^۳ performance assessment

^۴ Paper-and -performance test

^۵ Identification test

۳-۲. **نوع شبیه‌سازی شده**^۶: آزمونی است مشابه یک عمل واقعی؛ مثلاً اگر از دانش‌آموز خواسته شود عملیات احیاء یک بیمار را با تنفس مصنوعی بر روی همکلاسی‌اش در کلاس درس انجام دهد و در حقیقت نقش آن را بازی کند یک آزمون شبیه‌سازی شده است. در درس تاریخ از آزمون شبیه‌سازی شده استفاده بسیاری می‌توان نمود. اجرای نمایشنامه از وقایع تاریخی توسط دانش‌آموزان به صورت گروهی یا انفرادی از جمله آزمون‌هایی است که در حوزه فرایندی می‌تواند از دانش‌آموز انتظار داشت. در فرآورده یا محصول، ساخت دست‌سازه‌هایی برگرفته از آثار فرهنگی و ابنیه تاریخی می‌تواند به این مهم کمک نماید.

۴-۲. **نوع نمونه کار**^۷: در این نوع کاری واقعی را از دانش‌آموز می‌خواهند نه نمایش آن را؛ مثلاً از وی بخواهند عملیات کامل وضو را در حیاط مدرسه و با شیر آب‌خوری در حضور معلم انجام دهد. در یک مثال دیگر اگر استاد از دانشجوی دانشگاه فرهنگیان بخواهد در میان همکلاسی‌هایش تدریس کند یک موقعیت شبیه‌سازی شده است اما اگر از وی بخواهد در کارورزی و در کلاس واقعی تدریس کند نمونه کار است. در درس تاریخ، تولید پژوهش‌هایی دانش‌آموزی متناسب با اهداف آموزشی دروس تاریخ نمونه کار در حوزه عملکردی درس تاریخ است.

اهداف تحقیق

تحقیق با هدف آشنایی با کارکرد آزمون‌های عملکردی در ارزشیابی از درس تاریخ با تحلیل بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی متوسطه اول به مرحله اجرا در آمده است.

سوالات تحقیق

پژوهش برای دستیابی به پاسخ سوال زیر اجرا شده است:

۱- آزمون‌های مندرج در کتاب‌های درسی تاریخ دوره اول متوسطه تا چه اندازه با ویژگی‌های آزمون‌های عملکردی مطابقت دارد؟

۲- توزیع سطوح ۴ گانه اندازه‌گیری آزمون‌های عملکردی کتاب‌های درسی در سه پایه اول متوسطه چگونه است؟
روش تحقیق: روش تحقیق در این پژوهش آمیخته کیفی و کمی است. از لحاظ کیفی یک روش تحلیلی و از لحاظ کمی با آمارگیری از نوع سؤالات از طریق اسنادی پژوهش انجام پذیرفته است.

جامعه آماری و نمونه:

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه سؤالات و فعالیت‌های خواسته شده از دانش‌آموز مندرج در متن کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی (بخش تاریخ) بدون نمونه‌گیری است.

یافته‌های پژوهش:

در پاسخگویی به سوال نخست تحقیق کلیه سؤالات و فعالیت‌های پیش‌بینی شده در دروس تاریخ سه پایه تحصیلی مورد استخراج و بررسی قرار گرفت که نتایج به شرح جداول زیر است:

جدول شماره ۱: آزمون‌های مندرج در بخش تاریخ کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه هفتم به تفکیک نوع آزمون

ردیف	متن سوال یا فعالیت خواسته شده	ماخذ	نوع سوال
------	-------------------------------	------	----------

^۶ Simulated performance

^۷ Work sample

۱	به تصاویر بالا دقت کنید. چه آثاری مشاهده می‌کنید؟ آیا این آثار بالارزش هستند؟ چرا؟ گفت و گو کنید.	درس ۱۷ ص ۱۰۴	عملکردی - شناسایی
۲	به چند گروه تقسیم شوید و همفکری کنید و یکی از موضوعات زیر را انتخاب و درباره آن پرسش‌های تاریخی طرح کنید. (ورود آریایی‌ها به ایران) (حملة اسکندر به ایران) (سقوط سلسله ساسانیان)	درس ۱۷ ص ۱۰۷	شناختی
۳	پدر حسن یک انگشتر عقیق و یک تسبیح قدیمی دارد که آن را در صندوقچه‌ای نگهداری می‌کند. وقتی حسن از پدرش پرسید که چرا او آن قدر به این انگشتر و تسبیح علاقه دارد، پدر پاسخ داد که آنها اولاً یک میراث خانوادگی و یادگاری از پدر پدربزرگش هستند و دیگر آنکه چون قدیمی‌اند خیلی ارزشمندند. به همین جهت، آنها را با دقت حفظ می‌کند. شما هم در خانواده یا فامیل خود درباره اشیا یا چیزهای قدیمی که میراث خانوادگی هستند، پرس و جو کنید. از افراد بپرسید چرا آن چیزها را حفظ و نگهداری می‌کنند؟ سپس نتیجه را روی یک برگ کاغذ بنویسید و در کلاس بگویید.	درس ۱۷ ص ۱۰۸	عملکردی-کتبی
۴	به طور گروهی یک یا چند میراث فرهنگی مهم در شهر، روستا یا استان محل زندگی-تان را شناسایی کنید و در کلاس نام ببرید.	درس ۱۷ ص ۱۰۸	شناختی
۵	در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید، با راهنمایی معلم به پایگاه یک موزه بروید و اطلاعات و تصاویری درباره آن موزه یا اشیای داخل آن به دست بیاورید.	درس ۱۷ ص ۱۰۸	عملکردی-کتبی
۶	کاربرگه شماره (۱۶) بررسی شواهد، سنگ نگاره‌ها را در کلاس انجام دهید.	درس ۱۷ ص ۱۱۰	عملکردی - شناسایی
۷	به نقشه این صفحه نگاه کنید و بگویید در پدید آمدن تمدن ایلام کدام رود نقش داشته‌است؟ با توجه به مطالبی که در فصل‌های پنجم تا هفتم خواندید، بگویید شرایط جغرافیایی این منطقه چه تأثیری در به وجود آمدن این تمدن داشته‌است.	درس ۱۷ ص ۱۱۴	عملکردی - شناسایی
۸	کاربرگه شماره ۱۷ (مهرهای ایلامی) را اجرا کنید.	درس ۱۷ ص ۱۱۴	عملکردی - شناسایی
۹	نمودار «ویژگی‌های تمدن» را بخوانید. سپس به طور گروهی با توجه به مطالب آن و مشاهده تصاویر مربوط به تمدن ایلام، دلیل بیاورید که ایلام یک تمدن بوده است) برای هر ویژگی، مدارکی مثال بزنید.	درس ۱۷ ص ۱۱۴	شناختی
۱۰	به تصاویر این درس توجه کنید و با همفکری یکدیگر بگویید هریک سرگذشت کدام پیامبر الهی را نشان می‌دهد.	درس ۱۷ ص ۱۱۵	عملکردی - شناسایی
۱۱	به فهرست سوره‌های قرآن کریم مراجعه کنید: الف) نام سوره‌هایی را که به نام یک پیامبر نامیده شده، استخراج کنید و بنویسید. ب) معنی آیات ۱۰۳ تا ۱۴۰ سوره اعراف را بخوانید. این آیات مربوط به سرگذشت کدام پیامبر الهی است؟ به طور خلاصه در کلاس تعریف کنید.	درس ۱۷ ص ۱۱۵	عملکردی-کتبی
۱۲	به چند گروه تقسیم شوید. هر گروه با راهنمایی معلم درباره یکی از پیامبران الهی مطالبی گردآوری کنید. سپس نماینده گروه نتیجه تحقیق را در کلاس بخواند. فکر کنید از مطالعه زندگی پیامبران الهی به چه نکاتی پی می‌برید.	درس ۱۷ ص ۱۱۵	عملکردی-کتبی
۱۳	(به کار ببندیم) با کمک و راهنمایی معلم، یک بنای تاریخی شهر یا استان محل زندگی خودتان را که مردم از آن بازدید می‌کنند، انتخاب و عکسی از آن تهیه کنید. سپس به طور گروهی برای حفاظت از آن مکان و نحوه بازدید از آن فکر کنید و چند پیشنهاد بدهید یا دستور العملی بنویسید.	درس ۱۷ ص ۱۱۶	عملکردی-نمونه کار
۱۴	پرس و جو کنید. نزدیک‌ترین موزه به محل زندگی شما، چه موزه‌های است؟ نام و نشانی آن چیست؟ چه اشیایی در آن نگهداری می‌شود؟	درس ۱۷ ص ۱۱۶	عملکردی - شناسایی

کارکرد آزمون‌های عملکردی در ارزشیابی از درس تاریخ با تحلیل بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی متوسطه اول

۱۵	به همراه معلم خود از یک موزه بازدید کنید و به طور گروهی، گزارشی از مشاهدات خودتان را بنویسید.	درس ۱۷ ص ۱۱۶	عملکردی-کتبی
۱۶	یک اطلس جغرافیایی به کلاس بیاورید. به نقشه قلمروی هخامنشیان در صفحه ۱۲۶ کتاب توجه کنید و سپس بگویید کدام یک از کشورهای امروزی، در زمان هخامنشیان جزء قلمرو ایران بودند.	درس ۱۹ ص ۱۱۹	عملکردی - شناسایی
۱۷	به تصویر نقش برجسته بیستون دقت کنید. به نظر شما چرا شاهان دستور می‌دادند چنین نقش برجسته‌هایی روی سنگ‌ها کنده شود؟	درس ۱۹ ص ۱۲۰	شناختی
۱۸	خواندن خط زمان: بیشترین مدت زمان حکومت مربوط به کدام سلسله است؟ کدام سلسله‌ها به ترتیب در ایران حکومت کردند؟	درس ۱۹ ص ۱۲۲	شناختی
۱۹	۴۲۱ الف (هم اکنون در کدام سال میلادی به سر می‌برید؟ ب) از تأسیس حکومت اشکانی در ۲۴۸ ق.م چند سال می‌گذرد؟	درس ۱۹ ص ۱۲۲	شناختی
۲۰	پ (شاپور ساسانی در ۲۶۰ م. والرین امپراتور روم را شکست داد و به اسارت گرفت. محاسبه کنید چند سال پیش، این رویداد به وقوع پیوسته است.	درس ۱۹ ص ۱۲۲	شناختی
۲۱	چرا مردم ایران سلوکیان را نمی‌پذیرفتند و با آنها مخالفت می‌کردند؟	درس ۱۹ ص ۱۲۲	شناختی
۲۲	کاربرگ شماره ۱۸ (قهرمانان ایران باستان را در کلاس تکمیل کنید).	درس ۱۹ ص ۱۲۲	عملکردی-کتبی
۲۳	۱ به تصویر مهر سلطنتی داریوش توجه کنید و بگویید به نظر شما چرا اسم داریوش روی این مهر، به سه نوع خط حک شده است؟	درس ۲۰ ص ۱۲۴	شناختی
۲۴	۲ متن بالا را بخوانید و چند مورد از ویژگی‌های حکومت در ایران باستان را بنویسید.	درس ۲۰ ص ۱۲۴	شناختی
۲۵	بعضی از منشیان و دبیران به چند زبان و خط آشنایی داشتند، چرا؟	درس ۲۰ ص ۱۲۵	شناختی
۲۶	حدس بزنید: چشم و گوش‌های شاه چه موضوعاتی را به شاه خبر می‌دادند؟	درس ۲۰ ص ۱۲۵	شناختی
۲۷	به نقشه قلمرو ایران در زمان هخامنشیان و ساسانیان توجه کنید. الف (قلمرو کدام حکومت وسیع‌تر بوده است؟	درس ۲۰ ص ۱۲۶	عملکردی - شناسایی
۲۸	دور شهرهایی که در آن زمان پایتخت بوده‌اند، خط بکشید.	درس ۲۰ ص ۱۲۶	عملکردی - شناسایی
۲۹	گفت و گو کنید: چرا در آن زمان جنگ‌های بزرگی بین حکومت‌ها در می‌گرفت؟ هدف از لشکرکشی‌ها چه بود؟ به نظر شما هدف از جنگ‌ها و لشکرکشی‌ها در جهان امروز چیست؟	درس ۲۰ ص ۱۲۸	شناختی
۳۰	به تصویر روبرو دقت کنید و بگویید لباس و تجهیزات سواره نظام و پیاده نظام چه فرقی داشت؟	درس ۲۰ ص ۱۲۸	عملکردی - شناسایی
۳۱	پرس و جو کنید جنگ یا عملیات پارتیزانی چه نوع جنگی است و چرا به این نام مشهور است. نتیجه را به کلاس بیاورید.	درس ۲۰ ص ۱۲۸	عملکردی-کتبی
۳۲	به نظر شما کدامیک از ابتکارات نظامی ایران باستان جالب تر است؟ چرا؟	درس ۲۰ ص ۱۲۹	عاطفی
۳۳	اگر به مدلسازی و کاردستی علاقه دارید، با همکاری دوستانتان، مدلی نمونکی (از یکی از ابتکارات نظامی ایرانیان باستان بسازید و در کلاس یا یکی از جشن‌های مدرسه به نمایش بگذارید.	درس ۲۰ ص ۱۳۰	عملکردی - سازي شده
۳۴	با استفاده از دانشنامه شبکه رشد (www.rosdhd.ir) یا کتاب‌هایی که برای کودکان و نوجوانان منتشر شده است در باره دو سردار دلاور ایران باستان که از کشور در برابر حمله دشمن دفاع کردند (آریوبرزن و سورنا) تحقیق کنید و نتیجه را به کلاس بیاورید.	درس ۲۰ ص ۱۳۰	عملکردی-کتبی
۳۵	متن را بخوانید. هم‌فکری کنید و چند شباهت خانواده امروزی را با خانواده ایران باستان پیدا و بیان کنید.	درس ۲۱ ص ۱۳۳	شناختی
۳۶	کاربرگ شماره ۱۹ شهرهای ایران باستان را کامل کنید.	درس ۲۱ ص ۱۳۳	عملکردی - شناسایی

شناختی	درس ۲۱ص ۱۳۶	با کمک معلم اشعار بالا را بخوانید و بگویید: الف) کفشگر چه تقاضایی از شاه داشت؟ ب) شاه در پاسخ چه گفت؟ ج) از خواندن این حکایت به چه نکاتی در زندگی اجتماعی دوره ایران باستان پی می برید؟	۳۷
شناختی	درس ۲۱ص ۱۳۸	امروزه مردم برای با سواد شدن و تحصیل از چه حقوقی برخوردارند؟ حق برخورداری از سواد و تحصیل در این زمان را با دوران باستان مقایسه کنید.	۳۸
شناختی	درس ۲۱ص ۱۳۸	همفکری کنید و پنج شغل یا حرفه از دنیای امروز نام ببرید که در جهان باستان وجود نداشته است. بگویید چرا این حرفه ها نمی توانستند در جامعه آن زمان وجود داشته باشند.	۳۹
شناختی	درس ۲۲ص ۱۳۸	پنج شغل یا حرفه از جهان باستان نام ببرید که در دنیای امروز هم وجود دارد. بگویید این حرفه ها چه تغییری نسبت به آن زمان داشته اند.	۴۰
شناختی	درس ۲۲ص ۱۴۰	گفت و گو کنید: الف) چرا ساسانیان مانع از ارتباط مستقیم تجاری میان چین و هند با روم (اروپا) می شدند و از این کار چه هدفی داشتند؟	۴۱
شناختی	درس ۲۲ص ۱۴۰	ب) به نظر شما، رفت و آمد بازرگانان از طریق جاده ابریشم علاوه بر تجارت و انتقال کالاها، چه پیامدهای دیگری برای مردم کشورهای آن زمان داشت؟	۴۲
عملکردی - شبیه سازی شده	درس ۲۲ص ۱۴۲	به طور گروهی، نمایشنامه ای بنویسید و در کلاس اجرا کنید. موضوع نمایشنامه «وضع طبقاتی جامعه در ایران باستان» باشد. نمایشنامه را طوری بنویسید که در بخشی از آن، فردی در حضور شاه یا بزرگان از ظلمی که به طبقه محروم می شود، انتقاد و از حقوق آنها دفاع کند. (کارها را بین خود تقسیم کنید و در نوشتن نمایشنامه، تمرین، تهیه لباس و وسایل لازم با یکدیگر همکاری کنید).	۴۳
عملکردی - کتبی	درس ۲۲ص ۱۴۲	از افراد خانواده یا فامیل، چند نمونه مالیات هایی را که می پردازند، پرس و جو و در کلاس بیان کنید.	۴۴
	درس ۲۲ص ۱۴۲	سپس در کلاس گفت و گو کنید که دادن مالیات در ایران کنونی چه فرقی با پرداختن مالیات در ایران باستان دارد.	۴۵
شناختی	درس ۲۳ص ۱۴۶	همفکری کنید و با توجه به تصاویر اجزای لباس در هر یک توضیح دهید.	۴۶
شناختی	درس ۲۳ص ۱۴۶	چند ماده غذایی نام ببرید که امروزه مصرف می کنید و در زمان ایران باستان نبوده است. بگویید چرا این مواد نمی توانستند در آن دوره وجود داشته باشند.	۴۷
شناختی	درس ۲۳ص ۱۴۷	کدامیک از ورزش های ایران باستان در جهان امروز مرسوم است؟ چند مورد نام ببرید.	۴۸
شناختی	درس ۲۳ص ۱۴۷	کدام ورزش های امروزی در ایران باستان وجود نداشته است؟ چرا؟	۴۹
شناختی		دعای تحویل سال چیست؟ ترجمه آن را در کلاس بیان کنید.	۵۰
عملکردی - شناسایی	درس ۲۳ص ۱۴۹	درباره یکی از موارد زیر از بزرگ ترها پرس و جو کنید و نتیجه را در کلاس بگویید. الف) هر یک از اجزای سفره هفت سین نماد چه چیزی است؟ ب) سمنو از چه چیز و چگونه تهیه می شود؟	۵۱
شناختی	درس ۲۳ص ۱۴۹	فرض کنید یک نوجوان ۱۳- ۱۲ ساله هستید که در ایران باستان زندگی می کنید. با توجه به اطلاعاتی که از این درس و درس های قبل به دست آوردید، یک روز زندگی خود را از صبح تا شب مجسم کنید و بنویسید. در نوشته خودتان آنچه خوردید، پوشیدید و کارها و فعالیت هایتان را شرح دهید. متن را به معلم بدهید یا در کلاس بخوانید.	۵۲
عملکردی - شبیه سازی شده	درس ۲۴ص ۱۵۰	برای آنکه به برخی شباهت های زبان امروزی با پارسی باستان پی ببرید، کاربرگ شماره (۲۰) را در کلاس انجام دهید.	۵۳
شناختی	درس ۲۴ص ۱۵۱	همفکری کنید و بگویید چه نیازهایی باعث اختراع خط شد؟ اگر خط نبود چه کمبودهایی در جوامع پدید می آمد؟	۵۴
عملکردی - شناسایی	درس ۲۴ص ۱۵۱	به تصویر خط در دوره هخامنشیان توجه کنید و بگویید چرا به این خط، خط میخی می گویند؟	۵۵

کارکرد آزمون‌های عملکردی در ارزشیابی از درس تاریخ با تحلیل بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی متوسطه اول

۵۶	به شکل خطّ ایلامیان توجه کنید و بگویید چه نوع خطّی بوده‌است؟	درس ۲۴ص ۱۵۱	عملکردی - شناسایی
۵۷	کاربرگه شماره (۲۱) انواع خط را در کلاس انجام دهید.	درس ۲۴ص ۱۵۱	عملکردی - شبیه سازی شده
۵۸	هم‌فکری کنید و با توجه به تصویر ابزار و وسایل در بالای صفحه، مهارت‌ها و هنرهایی را که در ساختن وسایل به کار رفته‌است، فهرست کنید. مثال: دسته گلدان بز طلایی: فلزکاری، کنده کاری	درس ۲۴ص ۱۵۳	عملکردی - شناسایی
۵۹	به نظر شما چرا از خانه‌های مردم معمولی آن دوران نمونه های بسیار کمی مانده اما بقایای کاخ ها، آتشکده‌ها و .. هنوز باقی است؟	درس ۲۴ص ۱۵۳	شناختی
۶۰	اگر کارت پستالی از بناهای ایران باستان دارید به کلاس بیاورید و روی تابلو، نصب و آن مکان را به هم کلاسی‌هایتان معرفی کنید.	درس ۲۴ص ۱۵۳	عملکردی - شناسایی
۶۱	به چند گروه تقسیم شوید و هر گروه یک کارت تبریک نوروز درست کنید. برای مثال، روی این کارت، سفره هفت سین را با نقاشی یا کاردستی نمایش دهید، دعای تحویل سال را بر روی آن با خطّ خوش بنویسید و ... کارت را تزیین کنید.	درس ۲۴ص ۱۵۴	عملکردی - شبیه سازی شده
۶۲	اگر به کاردستی علاقه دارید با توجه به تصویر یکی از بناهای ایران باستان، نمونکی (ماکتی) از یک اثر تاریخی بسازید، آن را رنگ‌آمیزی کنید و در کلاس به نمایش بگذارید.	درس ۲۴ص ۱۵۴	عملکردی - شبیه سازی شده
۶۳	در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید با راهنمایی معلم به پایگاه سازمان میراث فرهنگی یکی از استان‌ها مانند فارس، کرمانشاه، خوزستان، ایلام و... مراجعه کنید و اطلاعاتی درباره یک بنای تاریخی مربوط به دوره ایران باستان گردآوری کنید.	درس ۲۴ص ۱۵۴	عملکردی - کتبی

جدول شماره ۲: آزمون‌های مندرج در بخش تاریخ کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه هشتم به تفکیک نوع آزمون

ردیف	متن سوال یا فعالیت خواسته شده	ماخذ	نوع سوال
۱	کاربرگه شماره (۵) عصر جاهلیت را انجام دهید.	درس ۹ص ۴۹	عملکردی - شناسایی
۲	یکی از سوره‌های کوچک جزء سی‌ام قرآن که در نکوهش ابولهب نازل شده‌است را قرائت و ترجمه آن را بیان کنید.	درس ۹ص ۵۰	عملکردی - شناسایی
۳	به نظر شما چه عواملی موجب دشمنی اشراف و بزرگان مکه با پیامبر می‌شد؟ فهرست کنید.	درس ۹ص ۵۰	شناختی
۴	درس را بخوانید و ۴ مورد از اقدامات مشرکان علیه پیامبر و مسلمانان را در مکه بیان کنید.	درس ۹ص ۵۲	شناختی
۵	پرس و جو کنید سرانجام عهدنامه تحریم اقتصادی مشرکین چه بود؟	درس ۹ص ۵۲	شناختی
۶	با توجه به نمودار صفحه قبل، بگویید چه حوادثی زمینه ساز مهاجرت رسول خدا از مکه به مدینه شد؟	درس ۹ص ۵۲	عملکردی - شناسایی
۷	کدام یک از وقایعی که روی خط زمان مشاهده می کنید مبدأ تاریخ مسلمانان قرار گرفته‌است؟ هم اکنون از آن واقعه چند سال می‌گذرد.	درس ۹ص ۵۲	عملکردی - شناسایی
۸	با مراجعه به قرآن کریم معنی آیه سوم سوره مائده را بنویسید و در باره رابطه آن با خطبه غدیر خم تحقیق کنید.	درس ۹ص ۵۴	شناختی
۹	پس از مطالعه درس، با یکدیگر همفکری کنید و دلایل بروز فتن‌ها و جنگ‌ها علیه حکومت امام علی (ع) را بیان کنید.	درس ۱۰ص ۵۷	شناختی
۱۰	کاربرگه شماره (۶) منشور حکومتی امام علی (ع) را انجام دهید	درس ۱۰ص ۵۹	شناختی

۱۱	به طور گروهی با مراجعه به کتاب نهج البلاغه، چند عبارت از آن انتخاب کنید و با خط خوش روی مقوا بنویسید و در کلاس نصب کنید.	درس ۱۰ ص ۵۹	عملکردی-کتبی
۱۲	با مطالعه درس، سه ویژگی برای حکومت معاویه بنویسید. این ویژگی‌ها چه مغایرتی با دستورات اسلام داشت؟	درس ۱۰ ص ۵۹	شناختی
۱۳	انگیزه و اهداف امام حسین (ع) از قیام عاشورا چه بود؟ فهرست کنید.	درس ۱۰ ص ۶۱	شناختی
۱۴	منظور از زنده نگه داشتن قیام ابا عبدالله (ع) چیست؟ گفت و گو کنید.	درس ۱۰ ص ۶۱	شناختی
۱۵	در صورتی که در مدرسه به فیلم «روز واقعه» دسترسی دارید با راهنمایی معلم، بخش‌هایی از آن را تماشا کنید و سپس به سؤالات معلم پاسخ دهید.	درس ۱۰ ص ۶۱	عملکردی-شناسایی
۱۶	با رجوع به پایگاه الکترونیکی شبکه رشد (www.Roshd.ir) در باره دلایل پیروزی مسلمانان در جنگ بدر و شکست آنان در جنگ اُحُد، پژوهشی انجام دهید و گزارش آن را به صورت روزنامه دیواری در کلاس نمایش دهید.	درس ۱۰ ص ۶۲	عملکردی-کتبی
۱۷	به چند گروه تقسیم شوید و با رجوع به پایگاه الکترونیکی شبکه رشد، در باره هریک از شخصیت‌های زیر ده سطر مطلب تهیه کنید. گروه ۱: بلال حبشی گروه ۲: سمیه همسر یاسر گروه ۳: عمار گروه ۴: ابوذر گروه ۵: مالک اشتر	درس ۱۰ ص ۶۲	عملکردی-کتبی
۱۸	درباره یکی از فرزندان، بستگان و یاران امام حسین (ع) و نقشی که در واقعه عاشورا ایفا کردند تحقیق و مطلبی گردآوری کنید.	درس ۱۰ ص ۶۲	عملکردی-کتبی
۱۹	کاربرگه شماره (۷)، نمودار علت و معلول را در کلاس انجام دهید.	درس ۱۱ ص ۶۵	عملکردی-کتبی
۲۰	همفکری کنید و بگویید چرا خلفای عباسی چگونه با ابومسلم و برمکیان، رفتار کردند؟	درس ۱۱ ص ۶۷	شناختی
۲۱	روی نقشه، به قلمرو حکومت بنی عباس دقت کنید و بگویید شامل کدام سرزمین‌ها بوده‌است. دور شهری که مرکز خلافت بنی عباس بوده، خط بکشید.	درس ۱۱ ص ۶۷	عملکردی-شناسایی
۲۲	الف) به نظر شما شباهت‌های عمده حکومت امویان و حکومت عباسیان چه بود؟ ب) تفاوت آنها در برخورد با ایرانیان چه بوده‌است؟	درس ۱۱ ص ۶۷	شناختی
۲۳	با توجه به متن درس، آیا سلسله‌های ایرانی از نظر رابطه با خلافت عباسی و چگونگی به قدرت رسیدن، مانند هم بودند؟ مثال بزنید	درس ۱۲ ص ۷۰	شناختی
۲۴	متنی را که از کتاب تاریخ سیستان انتخاب شده بخوانید. از این متن به چه نکاتی درباره رابطه صفاریان با خلافت عباسی پی می‌برید؟	درس ۱۲ ص ۷۰	عملکردی-شناسایی
۲۵	با توجه به نمودار خط زمان در صفحه ۶۹ و نقشه‌های صفحه ۷۰ و ۷۱، جدول زیر را کامل کنید.	درس ۱۲ ص ۷۲	عملکردی-شناسایی
۲۶	به طور گروهی با مراجعه به منابع مختلف از جمله دانشنامه شبکه رشد (www.roshd.ir) درباره یکی از اندیشمندان ایرانی مسلمان که در این درس نامبرده شده، مطالبی گردآوری کنید و به کلاس بیاورید.	درس ۱۲ ص ۷۶	عملکردی-کتبی
۲۷	تصویری از یک اثر علمی یا هنری مربوط به قرن‌های سوم تا پنجم هجری پیدا کنید و به کلاس بیاورید.	درس ۱۲ ص ۷۶	عملکردی-کتبی
۲۸	چرا در بین سه سلسله ترک تبار، سلجوقیان اهمیت بیشتری در تاریخ ایران داشتند؟	درس ۱۳ ص ۸۲	شناختی
۲۹	به طور گروهی و با همفکری یکدیگر کاربرگه شماره (۸) غزنویان و سلجوقیان را در کلاس کامل کنید.	درس ۱۳ ص ۸۲	عملکردی-شناسایی
۳۰	چرا گردشگرانی که به ترکیه می‌روند، در این کشور آثار و بناهایی از دوره سلجوقیان مشاهده می‌کنند؟	درس ۱۳ ص ۸۲	شناختی
۳۱	به دانشنامه شبکه رشد (شبکه اینترنتی ملی مدارس) مراجعه کرده و روی یکی از این سه عنوان جانمایی شده در وبگاه (سایت)، تلیک ۱ (کلیک) کنید، مطالبی را جمع‌آوری کنید و در کلاس بخوانید: (سیر تاریخی جنگ‌های صلیبی)، (جنگ‌های صلیبی)، (دست‌آورد جنگ‌های صلیبی)	درس ۱۳ ص ۸۳	عملکردی-کتبی

کارکرد آزمون‌های عملکردی در ارزشیابی از درس تاریخ با تحلیل بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی متوسطه اول

شناختی	درس ۱۳ ص ۸۳	به‌طور گروهی متن را بخوانید و علل اقتصادی و سیاسی جنگ‌های صلیبی را فهرست و در کلاس به طور مختصر بیان کنید.	۳۲
عملکردی-شناسایی	درس ۱۴ ص ۸۶	کار برگه شماره (۹)، (شخصیت‌های تاریخی) را در کلاس انجام دهید.	۳۳
شناختی	درس ۱۴ ص ۸۶	دیوان‌های دوره سلجوقی را به موارد مشابه امروز مربوط کنید. عَرَضِ اشراف استیفا...!	۳۴
عملکردی-کتبی	درس ۱۴ ص ۹۰	به‌طور گروهی یکی از دو موضوع زیر را انتخاب و درباره آن اطلاعاتی جمع‌آوری کنید و یک روزنامه دیواری درست کنید و در کلاس به نمایش بگذارید. الف) معرفی یکی از آثار هنری دوره سلجوقیان در زمینه معماری، خوشنویسی، فلزکاری و... ب) معرفی یکی از شخصیت‌های علمی، ادبی، مذهبی و هنری قرن‌های پنجم تا هفتم هجری و آثار به جامانده از وی.	۳۵
عملکردی-کتبی	درس ۱۴ ص ۹۰	در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید، علاوه بر کتاب‌ها، مجلات و سایر منابع، از پایگاه‌های معتبر و دانشنامه رشد (شبکه ملی مدارس) استفاده کنید.	۳۶
شناختی	درس ۱۵ ص ۹۳	آیا به نظر شما علت هجوم مغولان به ایران فقط قتل اعضای کاروان تجاری آنها بود؟	۳۷
عملکردی-کتبی	درس ۱۵ ص ۹۳	کاربرگه شماره (۱۰) نمودار علت و معلول را در کلاس انجام دهید.	۳۸
شناختی	درس ۱۵ ص ۹۳	از متون شماره (۱) و (۲) چه چیزی درباره حمله مغول‌ها استنباط می‌کنید؟	۳۹
عملکردی-شناسایی	درس ۱۵ ص ۹۳	به نقشه دقت کنید و بگویید کدام ولایات ایران مورد هجوم لشکریان چنگیز خان مغول قرار گرفتند.	۴۰
شناختی	درس ۱۵ ص ۹۷	به نظر شما آیا انسان‌ها در هنگام جنگ نیز باید حقوق دیگران را رعایت کنند؟ چگونه؟ آیا آنها اجازه دارند به غیرنظامیان و آثار فرهنگی و بناهای تاریخی یک کشور صدمه بزنند؟ گفت و گو کنید.	۴۱
شناختی	درس ۱۶ ص ۱۰۱	به تصویر گنبد سلطانیه، مسجد جامع ورامین و ارگ علیشاه تبریز دقت کنید. شباهت‌های آنها چیست؟ کدام فنون معماری و هنرها، به منظور ساختن و زیباسازی آنها استفاده شده‌است؟	۴۲
شناختی	درس ۱۶ ص ۱۰۳	چرا عنوان این درس پیروزی فرهنگ بر شمشیر انتخاب شده‌است؟ توضیح دهید.	۴۳
عملکردی-شناسایی	درس ۱۶ ص ۱۰۳	کاربرگه شماره (۱۱) بررسی آثار عصر ایلخانی و تیموری را انجام دهید.	۴۴
شناختی	درس ۱۶ ص ۱۰۳	چرا کشور ایران با وجود این همه هجوم‌های وحشیانه مغول‌ها و تیموریان پا برجا ماند؟	۴۵
عملکردی-کتبی	درس ۱۶ ص ۱۰۴	به‌طور گروهی درباره یکی از آثار هنری، معماری، ادبی و... که در این فصل به آن اشاره شد (برای مثال مسجد گوهرشاد، گنبد سلطانیه، رصدخانه سمرقند و...) تحقیق کنید و سپس اطلاعات و تصاویر مربوط به آن را به صورت روزنامه دیواری نمایش دهید.	۴۶
عملکردی-کتبی	درس ۱۶ ص ۱۰۴	در صورتی که به نقاشی علاقه‌مندید یکی از بناهای تاریخی مربوط به دوره ایلخانی یا تیموری را نقاشی کنید.	۴۷

جدول شماره ۳: آزمون‌های مندرج در بخش تاریخ کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه نهم به تفکیک نوع آزمون

ردیف	متن سوال یا فعالیت خواسته‌شده	ماخذ	نوع سوال
۱	کاربرگه شماره (۷) را انجام دهید.	درس ۹ ص ۵۸	عملکردی-شناسایی
۲	پس از مطالعه متن توضیح دهید که با تأسیس حکومت صفوی، چه تغییرات مهم سیاسی، اجتماعی و مذهبی در ایران ایجاد شد.	درس ۹ ص ۵۹	شناختی
۳	الف) کدام شهرها پایتخت صفویان بودند؟ نام ببرید. ب) دلیل تغییر پایتخت صفویان را توضیح دهید.	درس ۹ ص ۶۱	شناختی

۴	دلایل سیاسی و نظامی ضعف و فروپاشی حکومت صفوی چه بود؟	درس ۹ ص ۶۱	شناختی
۵	الف) آثار و نتایج اقدام های اداری و نظامی شاه عباس اول را توضیح دهید. ب) کاربرگه شماره (۸) را انجام دهید.	درس ۹ ص ۶۲	عملکردی- شناسایی
۶	انگیزه ها و هدف های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی اروپاییان از ارتباط با ایران دوره صفوی را از متن درس استخراج و دسته بندی کنید.	درس ۹ ص ۶۳	عملکردی- شناسایی
۷	متن را مطالعه کنید: الف) سه عامل گسترش تجارت در عصر صفوی را بیان کنید. ب) سه منبع عمده درآمد حکومت صفوی را ذکر کنید.	درس ۱۰ ص ۶۷	شناختی
۸	متن را بخوانید. مراسم جشن و شادی در عصر صفوی را با روزگار کنونی از جنبه های مختلف (شیوه برگزاری، محل جشن و ...) مقایسه کنید.	درس ۱۰ ص ۶۹	شناختی
۹	تصاویر و کارت پستال هایی از میدان نقش جهان اصفهان تهیه کنید و با خود به کلاس بیاورید. بناهای اصلی این مجموعه تاریخی را مشخص کنید و کارکرد هریک از بناها و خود میدان را توضیح دهید.	درس ۱۰ ص ۷۰	عملکردی- شناسایی
۱۰	با رجوع به پایگاه اینترنتی شبکه رشد به نشانی www.roshd.ir درباره جشن نوروز و عزاداری امام حسین در دوره صفویه اطلاعاتی گردآوری کنید و آنها را به شکل یک روزنامه دیواری ارائه دهید.	درس ۱۰ ص ۷۰	عملکردی کتبی
۱۱	با مطالعه درس و راهنمایی دبیر خود، دلایل و عوامل مهم نابسامانی اوضاع اجتماعی و اقتصادی ایران در دوران افشاریه را بررسی و تحلیل کنید.	درس ۱۱ ص ۷۳	شناختی
۱۲	شیوه به قدرت رسیدن سلسله های افشاریه، زندیه و قاجاریه چه شباهتی به هم دارد؟	درس ۱۱ ص ۷۴	شناختی
۱۳	به نظر شما، آقا محمدخان در انتخاب تهران به پایتخت به چه نکته هایی توجه داشته است؟	درس ۱۱ ص ۷۴	شناختی
۱۴	در باره چگونگی تأثیر انقلاب صنعتی بر افزایش قدرت نظامی و سیاسی کشورهای اروپایی، در کلاس بحث و گفت و گو کنید.	درس ۱۱ ص ۷۶	شناختی
۱۵	با مطالعه درس، دلایل شکست های ایران از روسیه را استخراج کنید.	درس ۱۱ ص ۷۷	عملکردی- شناسایی
۱۶	هدف دولت انگلستان از جدا کردن افغانستان و بخش شرقی سیستان و بلوچستان از ایران چه بود؟	درس ۱۱ ص ۷۷	شناختی
۱۷	کاربرگه شماره (۹) را انجام دهید.	درس ۱۱ ص ۷۷	عملکردی- شناسایی
۱۸	الف) چرا عباس میرزا به فکر نوسازی و اصلاح کشور افتاد؟ ب) عباس میرزا برای پیشرفت ایران چه کارهایی انجام داد؟	درس ۱۲ ص ۷۹	شناختی
۱۹	الف) انگیزه و اهداف امیرکبیر از اقدامات اصلاحی چه بود؟ ب) چرا امیرکبیر مدرسه دارالفنون را تأسیس کرد؟	درس ۱۲ ص ۸۱	شناختی
۲۰	چند مورد از اقدامات امیرکبیر را در زمینه حقوق شهروندی و توسعه علمی و فرهنگی بنویسید.	درس ۱۲ ص ۸۱	شناختی
۲۱	به نظر شما با توجه به اصلاحات امیرکبیر، چرا شاهزادگان و درباریان قاجار برای برکناری و قتل امیرکبیر توطئه کردند؟	درس ۱۲ ص ۸۱	شناختی
۲۲	الف) دلیل اصلی شکل گیری نهضت تنباکو چه بود؟ ب) موفقیت نهضت تنباکو از نظر سیاسی و اجتماعی چه اهمیتی داشت؟	درس ۱۲ ص ۸۲	شناختی
۲۳	با راهنمایی دبیر خود متن سند را در کلاس بخوانید و به پرسش های زیر پاسخ دهید: الف) این فرمان توسط چه کسی صادر و توسط چه کسی به مردم ابلاغ شد؟ ب) چرا ناصرالدین شاه امتیاز توتون و تنباکو را لغو کرد؟ پ) لغو این امتیاز چه سودی برای مردم داشت؟ ت) در چه تاریخی امتیاز لغو شد؟ ث) وقتی متن این سند را می خوانید چه نکته هایی شما را بیشتر به فکر و می دارد یا توجه شما را جلب می کند؟	درس ۱۲ ص ۸۳	عملکردی- شناسایی

کارکرد آزمون‌های عملکردی در ارزشیابی از درس تاریخ با تحلیل بخش ارزشیابی کتاب‌های درسی متوسطه اول

۲۴	با مراجعه به پایگاه اینترنتی شبکه رشد به نشانی www.roshd.ir و یا کتاب‌هایی درباره زندگی و خدمات میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی، خلاصه‌ای از زندگی‌نامه او را تهیه کنید و در کلاس بخوانید.	درس ۱۲ ص ۸۴	عملکردی کتبی
۲۵	پرس و جو کنید که آیا در شهر یا روستای محل زندگی شما آثاری از دوره قاجار باقی مانده است. در صورت وجود چنین آثاری، درباره یکی از آنها گزارشی به همراه عکس تهیه و به کلاس ارائه کنید.	درس ۱۲ ص ۸۴	عملکردی کتبی
۲۶	الف) دلیل کاهش تعداد کارگاه‌های بافندگی در دو شهر شیراز و اصفهان چه بوده است؟ ب) به نظر شما، کاهش تعداد کارگاه‌های بافندگی در دوره قاجار، از نظر اقتصادی چه آثار و نتایجی برای مردم ایران داشت؟ (ج) از این موضوع تاریخی برای اقتصاد کشور در شرایط کنونی چه پندی می‌توان گرفت؟	درس ۱۲ ص ۸۴	شناختی
۲۷	کاربرگ شماره (۱۰) را انجام دهید.	درس ۱۳ ص ۸۷	عملکردی کتبی
۲۸	الف) پس از مطالعه متن و هم‌فکری با یکدیگر، دو مورد از عوامل موفقیت انقلاب مشروطیت را بیان کنید. ب) چه گروه‌ها یا قشرهایی در انقلاب مشروطیت نقش مؤثری داشتند؟	درس ۱۳ ص ۸۹	شناختی
۲۹	مهم‌ترین موانع و مشکلات داخلی نظام مشروطه را توضیح دهید.	درس ۱۳ ص ۹۰	شناختی
۳۰	پس از مطالعه متن، به نقشه دقت کنید و بگویید: الف) روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۰۷ تقریباً کدام نواحی ایران را تحت نفوذ خود گرفتند؟ ب) هدف انگلستان و روسیه از امضای قرارداد ۱۹۰۷ چه بود؟ پ) قرارداد ۱۹۰۷ چه نتایجی برای ایران داشت؟	درس ۱۳ ص ۹۰	عملکردی- شناسایی
۳۱	آثار و پیامدهای سیاسی و اجتماعی جنگ جهانی اول در ایران را از متن درس استخراج و فهرست کنید.	درس ۱۳ ص ۹۱	عملکردی کتبی
۳۲	دلیل مخالفت گسترده آزادی‌خواهان با قرارداد ۱۹۱۹ چه بود؟	درس ۱۴ ص ۹۲	شناختی
۳۳	الف) علت کودتای ۱۲۹۹ چه بود؟ ب) کدام شرایط و عوامل داخلی به رضاخان در دستیابی به قدرت کمک کرد؟	درس ۱۴ ص ۹۳	شناختی
۳۴	الف) کشور ما در دو جنگ جهانی اول و دوم «پل پیروزی متفقین» لقب گرفت. با راهنمایی دبیر خود و با هم‌فکری یکدیگر، بگویید چرا این لقب به ایران داده شد. ب) آثار و پیامدهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جنگ جهانی دوم بر ایران چه بود؟	درس ۱۴ ص ۹۶	شناختی
۳۵	هم‌فکری کنید و بگویید به نظر شما، چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در اهداف نهضت تنباکو و نهضت ملی شدن نفت وجود دارد؟ الف) مهم‌ترین دلیل موفقیت کودتای ۲۸ مرداد چه بود؟ ب) کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه تفاوت و شباهتی با کودتای ۱۲۹۹ داشت؟	درس ۱۴ ص ۹۷	شناختی
۳۶	هدف آمریکا از ایجاد تغییرات در امور اجتماعی و اقتصادی ایران چه بود؟ به نظر شما هدف شاه از برگزاری همه پرسی اصول شش گانه چه بود؟	درس ۱۵ ص ۱۰۱	شناختی
۳۷	الف) کاربرگ شماره (۱۱) را انجام دهید. ب) با مطالعه دقیق درس، اقدامات امام خمینی را در مبارزه با حکومت پهلوی به ترتیب روی نمودار بنویسید.	درس ۱۵ ص ۱۰۲	عملکردی کتبی
۳۸	جدولی با سه ستون رسم کنید. دلایل سیاسی، فرهنگی اجتماعی و اقتصادی نارضایتی مردم از حکومت شاه را به تفکیک در آن بنویسید.	درس ۱۵ ص ۱۰۴	عملکردی کتبی
۳۹	با توجه به آنچه در کتاب «آمادگی دفاعی» خوانده‌اید درباره زندگی یکی از شخصیت‌هایی که با حکومت پهلوی مبارزه نمود، تحقیق کنید و اهداف وی را در کلاس توضیح دهید.	درس ۱۵ ص ۱۰۴	عملکردی کتبی
۴۰	کاربرگ شماره (۱۲) را انجام دهید.	درس ۱۵ ص ۱۰۶	عملکردی- شناسایی
۴۱	با مطالعه متن: الف) نمودار روند تأسیس حکومت جمهوری اسلامی را تکمیل کنید.	درس ۱۶ ص ۱۰۸	عملکردی کتبی
۴۲	ب) با توجه به نمودار، نقش مردم را در تأسیس نظام جمهوری اسلامی توضیح دهید.	درس ۱۶ ص ۱۰۸	عملکردی کتبی

۴۳	با راهنمایی دبیر خود، هم‌فکری کنید و بگویید که انقلاب اسلامی با وجود ترور گسترده شخصیت‌های نظام جمهوری اسلامی، چرا و چگونه به حرکت خود ادامه داده‌است؟	درس ۱۶ ص ۱۱۱	شناختی
۴۴	با مطالعه متن و مراجعه به دانسته‌های قبلی خود، دربارهٔ حمایت گستردهٔ مردم از انقلاب اسلامی در سال‌های پس از پیروزی چند دلیل بیاورید.	درس ۱۶ ص ۱۱۱	شناختی
۴۵	به دو گروه الف و ب تقسیم شوید و مجله تاریخ شفاهی * کلاس خود را به ترتیب زیر طراحی و تولید کنید. اعضای گروه الف با پدر، مادر، پدربزرگ، مادر بزرگ و یا یکی از بستگان خود که در تظاهرات دوران انقلاب یا یکی از نهادهای مردمی و انقلابی مانند نهضت سوادآموزی و جهاد سازندگی و... حضور داشته اند، گفت و گو کنند و خاطرات آنان را از روزهای انقلاب و فعالیت مردمی نهادها پس از پیروزی بنویسند. ۲ اعضای گروه ب با یکی از بستگان یا آشنایان خود که در جبهه‌های جنگ احتمیلی حضور داشته اند، گفت و گو کنند و گزارش آن را به صورت کتبی ارائه دهند. مطالب گردآوری شده را در قالب مجله تاریخ شفاهی ارائه کنید و پس از هم‌فکری، عنوانی برای آن انتخاب نمایید.	درس ۱۶ ص ۱۱۲	عملکردی کتبی

جدول شماره ۴: فراوانی و درصد نوع سوالات مندرج در کتاب درسی تاریخ دورهٔ متوسطه اول

پایهٔ تحصیلی	آزمون		عملکردی	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اول	۲۶	۵۳	۲۳	۴۷
دوم	۲۵	۵۵	۲۰	۴۵
سوم	۲۵	۵۵	۲۰	۴۵
جمع کل سه پایه	۷۶	۵۴	۶۳	۴۶

توضیح: همانگونه که در جداول فوق دیده می‌شود، اندازه‌گیری از فعالیت‌های دانش‌آموزان در دو حوزهٔ شناختی و عملکردی پیش‌بینی شده‌است. در مقایسه بین سه پایهٔ تحصیلی، پایهٔ اول به میزان ۲ درصد بیش از دو پایهٔ دیگر به آزمون‌های عملکردی توجه نشان دادند و در مجموع آزمون‌های پیش‌بینی شده از لحاظ نوع آزمون شناختی و عملکردی تقریباً برابر هستند.

در پاسخگویی به سوال دوم تحقیق، کلیه سوالات و فعالیت‌های پیش‌بینی شده در حوزهٔ عملکردی دروس تاریخ سه پایهٔ تحصیلی مورد استخراج و بررسی قرار گرفت که نتایج به شرح جداول زیر است:

جدول شماره ۵: فراوانی و درصد سوالات بر اساس نوع آزمون‌های عملکردی کتاب درسی تاریخ اول متوسطه

پایهٔ تحصیلی	عملکردی		کتبی		شناسایی		عملکردی		شبه‌سازی شده		عملکردی		تمونه کار	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اول	۹	۳۹	۱۱	۴۸	۲	۹	۱	۴	۱	۹	۲	۴۸	۱	۴
دوم	۱۱	۵۵	۹	۴۵	۲	۹	۱	۴۵	۱	۹	۲	۴۵	۱	۴۵
سوم	۱۱	۵۵	۹	۴۵	۲	۹	۱	۴۵	۱	۹	۲	۴۵	۱	۴۵
جمع کل سه پایه	۳۱	۴۹	۲۹	۴۶	۲	۴۶	۳	۴۶	۳	۴۶	۲	۴۶	۳	۴۶

توضیح:

همانگونه که در جدول فوق آمده است، ۹۵ درصد سوالات آزمون عملکردی در درس تاریخ در حوزه کتبی و شناسایی تنظیم شده است و صرفاً ۵ درصد در دو حوزه شبیه‌سازی شده نمونه کار است. ۵ درصد ذکر شده در پایه اول طراحی شده و پایه‌های دوم و سوم فاقد هرگونه سوال یا درخواست فعالیتی در دو حوزه شبیه‌سازی شده و نمونه کار است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش برای دستیابی به دو سوال به اجرا درآمد: در سوال نخست پژوهشگران به دنبال آن بودند تا میزان تطبیق سوالات مندرج در بخش تاریخ کتاب مطالعات اجتماعی را با آزمون‌های عملکردی مورد بررسی قرار دهند. نتایج بدست آمده نشان داد که ۵۴ درصد سوالات در حوزه شناختی و ۴۶ درصد در حوزه عملکردی تنظیم شده است و این موضوع با آنچه در شیوه‌نامه تدریس ابتدای کتاب درسی که برای دبیران نگاشته شده منافات دارد؛ چرا که در صفحه ششم کتاب تأکید شده است دبیران محترم از روش‌های سنتی تأکید بر محفوظات و دانستنی‌ها پرهیز نموده و تأکید شده است که کتاب شامل فعالیت‌هایی در متن و در کاربرگ‌ها است. با این وجود همانگونه که ملاحظه می‌شود بیش از نیمی از فعالیت‌های پیش‌بینی شده به اطلاعات دانشی اختصاص دارد و آزمون‌های عملکردی علیرغم ادعای نویسندگان از جایگاه بالایی برخوردار نیستند.

در سوال دوم تحقیق پژوهشگران بر نوع آزمون‌های عملکردی تمرکز یافته و با بررسی همه جانبه، بر روی تعداد بیش از ۶۰ فعالیت پیش‌بینی شده عملکردی و دسته‌بندی آنان در سطوح ۴ گانه به این نتیجه رسیدند که ۹۵ درصد فعالیت‌های مورد انتظار از دانش‌آموز در کتاب درسی در دو سطح اول عملکردی کتبی و شناسایی قرار دارد و تنها ۳ فعالیت و به عبارتی ۵ درصد کل فعالیت‌ها در سطح شبیه‌سازی شده و نمونه کار است و از آنجایی که تحقق کامل اهداف درس تاریخ براساس آنچه توسط نویسندگان ادعا شده است که پیوند نزدیک با مهارت‌های زندگی (صفحه ۶ کتاب) است، این درصد بسیار پایین حوزه مهارتی در عملکرد نمی‌تواند پوشش دهنده اهداف قصد شده درس تاریخ باشد.

پیشنهادهای

با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق، پژوهشگران این گزارش، بخش تاریخ کتاب مطالعات اجتماعی را نیازمند بازنگری اساسی دانسته و انجام تغییرات زیر را ضروری می‌دانند:

- ۱- از سوالات بخش شناختی کاسته شده و به فعالیت‌های عملکردی در متن و کاربرگ‌های پایانی وزن بیشتری داده شود.
- ۲- در بخش فعالیت‌های عملکردی، فعالیت‌های سطوح نمونه کار به منظور تولید دانش توسط دانش‌آموز و همچنین آثار هنری برگرفته از تاریخ گذشته ایجاد و توسعه یابد.
- ۳- فعالیت‌های شبیه‌سازی شده از جمله توسعه هنرهای تجسمی با رویکرد تاریخی و نیز نمایش‌های دانش‌آموزی، ایجاد و توسعه یابد.

منابع

ادیب سلطانی، میرشمس‌الدین (۱۳۷۴)، راهنمای آماده‌سازی کتاب، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.

ادیب منش، مرزبان و پروانه، فرهاد (۱۳۹۴)، تحلیل محتوای کتاب‌های درسی تاریخ متوسطه (رشته‌های علوم پایه) از منظر ترسیم هویت دینی از سال ۹۲ تا ۵۸ ه.ش، مجله علمی پژوهشی انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره پنجم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، صص ۱۲۰-۹۴.

اصابت طبری، ابراهیم، غفورین، محسن و مباشرامینی، زهرا (۱۳۹۶)، تحلیل سؤالات دروس تاریخ پایه‌های چهارم تا ششم ابتدایی، اولین همایش ملی دانش موضوعی-تربیتی آموزش تاریخ، خرم آباد، اسفند ۹۶. امانی، محمود (۱۳۷۹)، آراستن محتوای کتاب آموزشی برای یادگیری بهتر، جوانه، شماره ۱۳، ویژه نامه اولین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد.

سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۴)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی، تهران: نشر دوران. غیاثی، پروین، اباذری، زهرا و خواجه‌زاده، رزاق (۱۳۹۰) تحلیل محتوای کتاب تاریخ معاصر ایران در دوره متوسطه از بعد تفکر انتقادی، فصلنامه علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال دوم، شماره ۴، پیاپی ۸، زمستان ۹۰، صص ۲۱۲-۱۹۵.

مشایخ، فریده (۱۳۷۵)، فرآیند برنامه‌ریزی آموزشی، تهران، مدرسه. میک، یان (۲۰۰۰)، پژوهش و نگارش کتاب درسی، ترجمه شهروز مرادزاده و رامین گلشایی (۱۳۹۳)، تهران: سمت نوریان، محمد (۱۳۹۳)، روش‌های ارزشیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی، مزایا و محدودیت‌ها، - پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۳۳، صص ۱-۱۷.

نوریان، محمد (۱۳۹۵)، راهنمای عملی تحلیل محتوای کمی و کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، شورا، تهران: وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، مطالعات اجتماعی پایه هفتم دوره اول متوسطه ۱۳۹۸. یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۷۹)، اصول برنامه‌ریزی درسی، ماهیت برنامه‌ریزی درسی - مبانی فلسفی، روانشناختی و جامعه‌شناسی برنامه، ارزشیابی برنامه، تحلیل محتوای برنامه یا کتاب درسی، تهران: انتشارات یادواره کتاب.

Ghourchian, N.G. (1994), The first International Terminology of Curriculum, The Institute for Research and planning in Higher Education

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی